

— suppeudestaan huolimatta kirjat sisältävät paljon todellista tietoa kohteistaan, eri aluepuhekielistä.

Lopuksi vastaus yhteen kysymykseen, joka ainakin omassa mielessäni heräsi pian tähän sanakirjasarjaan tutustuttuani. Muiden kirjojen nimet lienevät useimmille ymmärrettäviä, mutta mitä tuo *yhtäkoska* lopulta tarkoittaa? *Yhtäkoska* selittää sen näin: 'aivan sama missä, milloin, miten,

mitä. 'S'on yhtäkoska ku Pajalan pyssi', sano Runkreenin Simo ku saarnaahmaan lähti.' Joten vähät siitä — se on kai *yhtäkoska*. ■

JAAKKO LEINO

Suomen kielen laitos, PL 3,

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *jaakko.leino@helsinki.fi*

SUOMI-NUMERO BASKIMAAN SOSIOLINGVISTISESTÄ AIKAKAUSKIRJASTA

Bat. Soziolinguistika aldizkaria. 30. zka. 1999ko ekaina. Euskal Kulturaren Batzarrea, Donostia 1999. ISSN 1130-8435.

Baskimaan kielentutkijat ovat pitkään olleet kiinnostuneita suomen kielen aseman vakiintumiseen johtaneista tekijöistä. Suomesta ja muiltakin pieniltä kieli-alueilta on haluttu ottaa esimerkkiä ja löytää virikkeitä baskien omaa kielen normalisointiprosessia varten. Erityisen mielenkiintoiseksi Suomen tapauksen tekee tietenkin sen onnistunut kielitaistelu. *Bat* ('yksi') -lehden viime vuoden kesäkuussa ilmestyneessä numerossa on kolme suomen kieltä käsittelevää artikkelia: lehden päätoimitajan JOSE LUIS ALVAREZ ENPARANTZAN yleiskatsaus Suomen kielioloihin ja niiden historiaan, ANDONI SAGARNAN kirjoittama suomen uudissanaston kehittelyä ja kielenhuoltoa koskeva artikkeli sekä KENNETH D. MCRAEN kielilainsäädäntöä käsittelevä esitys (hänen vuonna 1997 julkaisemansa *Conflict and Compromise. Finland* -teoksen neljännen luvun baskinnos).

Erikoisnumeron esipuheessa toimitussihteeri IMANOL ESNAOLA perustelee Suomea koskevien artikkeleiden julkaisemista huomauttaen, että ne tarjoavat mainion esimerkin siitä, kuinka pieni kieliyhteisö on »ih-

meellisesti vapautunut toisen glottofagias-ta». McRaen kirja lienee Suomessa hyvin tunnettu; Enparantzan ja Sagarnan pohdinnat ovat jääneet tuntemattomiksi, sillä kumpikin julkaisee lähes yksinomaan baskiksi. Vaikka heidän esityksensä ovat Suomea koskevin osin sisällöltään suomalaisille tuttua asiaa, niihin liittyy mielenkiintoisia baskilais-suomalaisia vertailuja ja joskus jopa suomalaisille osoitettuja kysymyksiä.

Alvarez Enparantzan artikkeli »Suomieraren normalkuntzaz» (Suomen kielen normalisoinnista) alkaa tietosanakirjanomaisella katsauksella, jossa luetellaan Suomen valtioon, väestöön, historiaan ja suomen sukukieliin liittyviä seikkoja. Asiatiedot kirjoittaja on hankkinut suurelta osin eri instituutioilta Suomesta; osittain hän perustaa kuvauksensa yllä mainittuun McRaen kirjaan sekä Yves Gambier'n teokseen *La Finlande bilingue: histoire, droit et réalités* (1986). Jotkin yksittäistiedot ovat vanhentuneita: saamelaisista todetaan, ettei heillä ole minkäänlaisia kielellisiä oikeuksia. Suurimmaksi osaksi informaatio vaikuttaa luotettavalta ja ajanmukaiselta var-

▷

sinkin kun ottaa huomioon, kuinka vaikea ajankohtaista kieliasioita koskevaa polemiikkaa on Baskimaasta käsin seurata.

Enparantzaa hämmästyttää ennen kaikkea se, että suomen- ja ruotsinkielisellä väestöllä on lain edessä samat kielelliset oikeudet, vaikka ruotsinkielisiä on vain kuusi prosenttia kokonaisväestöstä. Kielilainsäädäntö perustuu toisaalta yksilön oikeuteen valita kielensä ja oikeuteen olla yksikielinen valtion edessä, toisaalta taas territoriaalisuuteen, jonka mukaan tiettyjen alueiden paikallishallintokin on kaksikielistä. Tässä Enparantza näkee tavoiteltavaa, sillä Espanjassa kielilainsäädäntö on epäsymmetrinen: perustuslain mukaan kaikkien espanjalaisten (Espanjan valtion kansalaisten) on osattava espanjaa, jolloin alueellisten kielten puhujat eivät voi olla juridisesti yksikielisiä.

Toisaalta hän koettaa pohtia syitä, joiden takia Suomessa on päädytty nykyiseen yksilön oikeuksia vahvasti korostavaan malliin eikä esimerkiksi Belgian tai Sveitsin territoriaaliseen järjestelmään. Mikäli ruotsinkielisen väestön osuus jatkuvasti laskee, kuinka kauan voidaan ylläpitää nykyisenkaltaista valtiollista kaksikielisyyttä? Kirjoittajan puolesta suomalaiset saavat itse rauhassa pohtia asiaa. Kysymyksen takaa näkyy kuitenkin baskinationalistien oma käsitys asiasta: heidän mielestään riittäisi, että Baskimaassa ainoastaan baski olisi virallinen kieli siitä huolimatta, että baskinkielisiä on alle 30 % väestöstä. Toisin sanoen: kun Suomessa kielitaistelu on muutenkin kallistunut suomen voitoksi, miksi enää suojella ruotsinkielisiä »glottofagien jälkeläisiä»?

Taustalla on voimakas nationalistinen halu palauttaa Baskimaan kieliolot entisiin aikoihin, joina baski oli enemmistökieli laajoilla alueilla. Baskilingvistien olisi ehkä hyödyllistä tutustua Baltian maiden kielipoliittikkaan ja -lainsäädäntöön. Baskimaassa

monelta jää näköjään huomaamatta, että baskien asema on itse asiassa lähempänä Suomen ruotsinkielisen väestön asemaa, jota valtion kaksikielisyys suojelee. Tässä valossa käy ymmärrettäväksi myös se, että esimerkiksi rannikkokaupunkien Helsingin, Turun ja Vaasan kielitasapainon muutokset kiehtovat Enparantzaa. Yksikielisen ruotsinkielisen ja kaksikielisen väestön väheneminen saa baskit uneksimaan tilanteesta, jossa baskin kieli vähitellen nousisi enemmistön kieleksi samaan tapaan kuin suomi on tehnyt; tosiasiasahan Suomen tilastot vastaavat Espanjassa tapahtunutta espanjankielisen väestön muuttoliikettä, joka on tehnyt espanjasta enemmistökielen muun muassa Bilbossa (Bilbao) ja Donostiassa (San Sebastián).

Andoni Sagarnan artikkeli »Suomieraren corpus-plangintza hiztegiaren ikuspegitik» (Suomen kielen korpussuunnittelu sanaston näkökulmasta) perustuu hänen vuonna 1988 Barcelonassa puolustamaansa väitöskirjaan *Algunos aspectos de la modernización del léxico en varias lenguas*, jossa verrataan uudissanaston kehityksen historiaa suomessa, uushepreassa ja baskissa.

Sagarna esittelee ensin suomen sanaston koostumusta ja varhaisia indoeurooppalaisia, balttilaisia, germaanisia, venäläisiä ja ruotsalaisia lainoja (baskissa on paljon muun muassa latinalaisia ja nykyisistä naapurikielistä espanjasta ja ranskasta otettuja lainasanoja) sekä yleiskielen luomista eri murteiden piirteitä yhdistelemällä (myös baskin yleiskieli on luotu samaan tapaan 1960-luvun jälkeen). Eriteltyään viime vuosisadalla ja tämän vuosisadan alussa tapahtunutta uudissanosten kehittelyä Sagarna ottaa verrattavakseen kaksi 250 sanan ryhmää: Ensimmäiseen hän valitsee tuttuja käsitteitä kuten aika, paikka, sää, ihmisen anatomia, tunteet, uskonto, vaatteet jne. Toisen ryhmän sanat liittyvät modernimpiin

käsitteisiin kuten laitteisiin, urheiluun, tie- teeseen, talouteen ja lainsäädäntöön. Ver- taamalla näitä kahta ryhmää hän pyrkii saa- maan selville, millaisia sananmuodostuk- sen keinoja käyttäen suomen uudissanasto on luotu (verrattuna hepreaan ja baskiin).

Kahta uudissanaryhmää vertaamalla Sagarna tulee siihen tulokseen, että ennen sotia suomeen otetussa tai kehitetyssä uu- dissanastossa käytetään kompositiota ja derivaatiota hyvin samaan tapaan kuin myöhemmässä lainasanastossakin. Jälkim- mäisessä leksikaaliset ainekset ovat kuiten- kin yhä enemmän vierasperäisiä. Sagarna kysyy jopa, alkaako suomen fonologinen järjestelmä (esim. vokaaliharmonian, sa- nanalkuisten konsonanttiryhmien ja soin- nillisten konsonanttien osalta) muuttua vie- raiden äänneyhdistelmien käytön lisään-

tyessä. Baskin uudissanaston kehittämisen kannalta suomen malli on selvä. Kun akuu- tein kielen normalisoinnin vaihe on ohi, kieli elää omaa elämäänsä kuten mikä ta- hansa vakiintunut sivistyskieli: sanastoa lai- nautuu normaalisti, ja se pyrkii ainakin osit- tain sopeutumaan fonologisesti. Akuutissa vaiheessa, jota baski vielä elää, on luonnol- lista tietoisesti kehittää uudissanastoa oma- peräisistä aineksista.

Sagarnan artikkelin lopussa on laaja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen eri projektien ja toimialojen esittely. Päätelmä- kin on selvä: pienten kieliyhteisöjen on syy- tä ylläpitää tehokasta kielenhuoltoa. ■

TIMO RIIHO

Sähköposti: timo.riiho@helsinki.fi

TEE TYÖT JA OPI PELAAMAAN

Lyle Campbell *Historical linguistics. An introduction.* Edinburgh: Edinburgh University Press 1998. 396 s. ISBN 0-7486-0775-7.

Maya-hieroglyfin koristaman peh- meän kannen takaa aukeaa kirja, joka mainostaa olevansa uudenlainen joh- datus historialliseen kielitieteeseen: opas, joka kertoo, miten kielihistoriaa todella tut- kitaan, tarjoaa runsaasti esimerkkejä ja ha- vainnollisia harjoitustehtäviä. Kirjan luet- tuani voin sanoa, että lupaus tuntuu tosiaan- kin pitävän paikkansa. Jotakin räväkän eri- laista tässä kirjassa on, vaikka esimerkki- tapaukset, metodit ja tutkimustulokset eivät sinänsä olennaisesti poikkea minkään muun kielihistorian käsikirjan tarjonnasta.

Kun lukija on aluksi saanut muutamia konkreettisia näytteitä (englannin) kielen muuttumisesta kautta aikojen sekä evästyks- iä siitä, mitä kielihistoria *ei* ole (ei ihmis- kunnan alkukielen etsintää eikä nykynuorison kielen rappeutumisen paheksumista), lähdetään äänne- muutoksia tarkastele-

maan luokitellen ja koko ajan esimerkkejä tarjoten: sporadiset ja säännölliset, ehdot- tomat ja ehdolliset, foneemien sulautumat ja jakautumiset, assimilaatiot ja dissimilaat- tiot, sijaispidennykset ja synkoopit... Kuin tietäväinen mutta lupsakka opettajasetä kuljettaisi koulupoikaa ohi kokoelmakaap- pien: tätä meillä sanotaan rotasismiksi, tätä deaffrikaatioksi, ja kunhan olet oppinut vähän enemmän, voit tulla uudestaan tän- ne katselemaan ja opettelemaan näiden otusten nimityksiä. Nämä kaksi ensimmäis- tä lukua (kuten kaikki muutkin) päättyvät harjoitustehtäviin, joihin kuuluu muun muassa suomessa, virossa ja liivissä tapah- tuneiden äänne- muutosten luokitteluinen pitkän sanalistan perusteella.

Kekseliäs ratkaisu on ollut sijoittaa ään- teenmuutosten jälkeen toinen etymologisen tutkimuksen ja siten kielihistorian perus-